

ROJ MEDVEDEV, *Oktobar 1917. Revolucija 1917. godine u Rusiji.*
»Rad«, Beograd 1986, 174 str.

Oktobarska je revolucija historijski događaj o kojem je dosad napisano najviše knjiga, i u SSSR-u, i u svijetu. Toj vječno izazovnoj temi vratio se najpoznatiji sovjetski historičar — disident Roj Medvedev, čije knjige izlaze samo u inozemstvu. Uz knjigu »Pred sudom historije«, u kojoj govori o fenomenu staljinizma i koja mu je donijela međunarodni uspjeh, Medvedev je u inozemstvu objavio ove knjige: »O socijalističkoj demokraciji«, »Buharin«, »Hruščov«, »O Staljinu i staljinizmu«, »Svi Staljinovi ljudi« i »Kina i supersile«. U nas je prevedena samo knjiga »Buharinove posljednje godine« (»Globus«, Zagreb 1980) i »Nikita Hruščov« (»Cankarjeva založba«, Ljubljana 1983).

Medvedev je u ovom radu, čiji puni naslov glasi »Revolucija 1917. godine u Rusiji«, dodao podnaslov »Problemi, karakteristike, ocjene«, čime je znatno umanjio pretenziju rada. U Predgovoru, radenom posebno za jugoslavensko izdanje, ističe da se golemo literatura o oktobarskoj revoluciji može podijeliti u dva osnovna dijela: u prvom, uglavnom sovjetskom dijelu, unutar kojega se posebno ističe višetomna Historija KPSS-a i trotomna Historija Velike oktobarske revolucije od akademika I. I. Minca, polazi se od nužnosti oktobarske revolucije, a u drugom dijelu, prvenstveno u radovima zapadnih historičara, govori se o ruskoj revoluciji kao o nečem slučajnom što je pobijedilo zahvaljujući, prije svega, sposobnosti nekih boljševičkih vođa, prvenstveno Lenjina i Trockoga.

O ruskom dijelu te literature Medvedev piše:

»Kao što je poznato, sovjetska istorijska nauka je nekoliko decenija dogadaje 1917. godine i čitavu kasnije istoriju Sovjetske Rusije razmatrala s pozicija primitivnog determinizma. Prema toj koncepciji, Rusija je početkom XX veka bila stecište svih osnovnih protivrečnosti imperijalizma, istovremeno središte svetskog revolucionarnog pokreta i najslabija karika u lancu imperijalizma. Stoga je pobjedonosna socijalistička revolucija mogla i morala da se odigra samo u Rusiji, samo je u Rusiji mogla da se pojavi takva partija novog tipa kakva je partija boljševika i samo je u Rusiji marksizam mogao da zadobije novi podstrek u Lenjinovom učenju — lenjinizmu. Ishod događaja je već bio prisutan u polazištu, a istorijski razvoj je mogao da se odigra samo onako kako se odigrao, a ne drukčije. Istorijska zbivanja su dobijala religioznu boju, pa se čak sama pojava Lenjina ili Staljina na ruskoj pozornici više nije posmatrala kao neka slučajnost, već kao priviđenje, sudbina, kao dar neba Rusiji i čovečanstvu, kao pojava Hrista, Bude, proroka Muhameda ili Mojsija.

Ja sam tu koncepciju, razumije se, pobijao. Činilo mi se važnim da pokažem kako ni februarska, ni oktobarska revolucija nisu bile neizbežni događaji, kako su u razvoju revolucije u Rusiji veliku ulogu igrale raznovrsne slučajnosti koje su iz osnova mogle da izmene tok zbivanja. Ipak nisam osporavao opštu zakonitost i organski karakter ruske revolucije i njen veliki uticaj na sudbinu čitavog sveta u XX stoleću. Za mene je to bilo utoliko značajnije, što su odjeci stare Staljinove koncepcije još uvek čvrsto ukorenjeni u sovjetskoj istorijskoj nauci« (str. 7).

U osnovnom tekstu Medvedev u prvom dijelu analizira dilemu je li oktobarska revolucija bila nužna ili slučajna. Pri tom analizira različita stanovišta o odnosu socijalne revolucije i uloge ličnosti u historiji i posebno ističe veliko

nerazumijevanje revolucionarnosti situacije. Medvedev navodi poznati apel predsjednika Dume M. V. Rodzjanka, koji je car Nikola II otklonio. Ništa veće razumijevanje za revolucionarnost situacije nije pokazala ni buržoazija nakon februarske revolucije. Predsjednik Privremene vlade eser Kerenski maštao je uoči oktobarske revolucije kako će uništiti boljševike, a imao je u čitavom Petrogradu samo nekoliko vjernih pukova. Otpor buržoazije revolucionarnom preuzimanju vlasti bio je slab, gotovo nikakav. Medvedev daje drugačiju sliku oktobarske revolucije nego što je uobičajena:

»U tim kritičnim trenucima kada su sve osnovne strateške tačke u gradu prelazile u ruke boljševika (telefon, telegraf, mostovi, željezničke stanice, Zimski dvorac i ostalo), Petrograd je sve u svemu nastavio da živi normalno. Većina vojnika se nalazila u kasarnama, fabrike su radile, u školama se nije prekidala redovna nastava. Nije bilo ni štrajkova, ni masovnih demonstracija, koje su, na primer, pratile februarsku revoluciju. Bioskopi su bili prepuni, u svim pozorištima davale su se predstave, svet se šetao Nevskim prospektom. Obični stanovnici u stvari nisu primjećivali da se odigravaju istorijski događaji, nije obustavljen čak ni rad tramvaja — osnovni vid saobraćaja 1917. godine. Jednim takvim tramvajem kasno uveče 24. oktobra Lenjin i njegov telohranitelj Ejno Rahja stigli su u Smoljni iz stana M. V. Fofanove gdje se Lenjin krio neposredno uoči Oktobra« (str. 65—66).

Na pitanje je li oktobarska revolucija bila preuranjena, autor daje negativan odgovor, usprkos Engelsovim prognozama o preuranjenosti moguće revolucije u Rusiji. O tom ključnom problemu boljševici su se radikalno razlikovali od menjševika. U preuranjenost revolucije i potrebu produžavanja razdoblja buržoaske demokracije vjerovali su i eseri. Samo boljševici (i manje lijevi eseri), zahvaljujući prvenstveno Lenjinu, nisu sumnjali u mogućnost revolucije, što je historija potvrdila. Boljševici su, misli Medvedev, jedini ispravno odgovorili na osnovno pitanje vremena. Njihovi odgovori dani su u Proglasu Vojnorevolucionarnog komiteta Petrogradskog sovjeta radničkih i vojničkih deputata upućenom građanima Rusije.

»Ciljevi za koje se borio narod — neodgodiv predlog za demokratski mir, ukidanje plemićkog vlasništva nad zemljom, uvođenje radničke kontrole nad proizvodnjom i osnivanje sovjetske vlasti — ti ciljevi su osigurani.«

Taj program potvrdila su tri dekreta: o miru, o zemlji i o vlasti, koje su donijeli delegati Drugog kongresa sovjeta, te Zakon o uvođenju radničke kontrole, koji je bio jedan od prvih akata nove sovjetske vlasti.

Ekonomska situacija u zemlji koju su zatekli boljševici bila je vrlo loša. Državni se dug od februarske do oktobarske revolucije uvećao za gotovo četiri puta — od 14,4 milijarde rubalja na 49 milijardi, od kojih 11,2 milijarde u inozemstvu. Ukupna masa novca više se nego udvostručila. U istom razdoblju porasla je od 9,5 milijardi na 22 milijarde, cijene su porasle za 4,7 puta, a realne nadnice opale za 22%. Rezultati rata bili su porazni. U zemlji nije bilo dovoljno žita za prehranu gradskog stanovništva, a znatno je opala industrijska proizvodnja. U tako teškoj situaciji u proljeće 1918, kad se dovoz žita smanjio za dva puta, a sledovanja prepolovila, sovjetska se vlast našla pred dva moguća pristupa.

»Prvi put je bio put kompromisa. Valjalo je učiniti ustupak osnovnoj masi seljaštva i dozvoliti u zemlji bar relativnu slobodu trgovine i razmene. To bi u zemlji namah smanjilo napetost koja je neprestano rasla, umirilo seljake i radnike i oslobodilo stranačku političku borbu u sovjetima. Nije se smelo zaboraviti ni staro pravilo ruskog sela: 'Jedan prolećni dan hrani čitavu

godinu'. Osnovne snage sela nije trebalo usmeravati na raspaljivanje klasne borbe i uzajamnih prepirki, već na to kako da se što bolje organizuje prolećna setva, pored ostalog i na spahijskoj zemlji koja je sada pripala seljacima.

Drugi put je bio put nasilja. Boljševici su znali da na selu ima žita. Znali su da seljaci kriju žito, ne želeći da ga daju ni za priznanice, ni za novac, ni za mizernu količinu industrijske robe. Bilo je to snažan ekonomski pritisak na mladu sovjetsku vladu i lideri seljaštva (u to vreme stranke levih i desnih csera) bili su uvereni da će boljševici biti prinudeni da popuste pred opasnošću od gladi.

Koji je put trebalo izabrati? Godine 1921, u znatno težoj i složenijoj situaciji, pod okolnostima potpunog privrednog rasula i još veće ozlojeđenosti seljaštva, kao i očigledno manjih mogućnosti za manevrisanje, boljševici su izabrali put povlačenja i kompromisa, put NEP-a i dozvolili relativnu slobodu trgovine, zamenivši prinudni otkup porezom u naturi. Time su oni spasili sovjetsku vlast od propasti.

Ali u proleće 1918. godine boljševici su izabrali put nasilja. Odlučili su da silom oduzmu žito seljacima i njime nahrane izgladnele radnike i službenike u industrijskim oblastima Rusije« (str. 147).

Time su sami boljševici izazvali građanski rat. To je onaj kopernikanski obrat koji čini Medvedev u historiografiji oktobarske revolucije. Nije ratni komunizam rezultat građanskog rata, već obratno pojedine mjere ratnog komunizma, među kojima prvenstveno nasilno oduzimanje žita po selima, izazvale su građanski rat, ohrabrine bjelogardijske generale da krenu protiv sovjetske vlasti i pokrenule seljačke mase da poput vihora protutnje Rusijom. Istina, piše Medvedev, da boljševici nisu imali nikakve uzore i nikakvu literaturu o tome kako se gradi socijalizam u velikoj ali zaostaloj i ratom osiromašenoj zemlji.

Ta knjiga Roja Medvedeva, iako po opsegu mala, sadrži niz zanimljivih opservacija i bitno drugačijih ocjena, ali ne izlazi iz sadašnjeg sovjetskog društveno-ekonomskog sistema.

»Sve je to V. I. Lenjin pisao 1921. godine. Ali te iste ideje, samo u razvijenijem obliku, čine osnovu i našeg pregleda. Na žalost, nije sve što se odigralo u te, sada daleke prve četiri godine sovjetske vlasti prestalo da bude aktuelno i danas. Gotovo sve političko-ekonomske krize koje su se dešavale u našoj zemlji tokom poslednjih pedeset godina (kriza 1928—1932, kriza 1953—1954, kriza 1963—1964. godine kao i neke nedavne krizne pojave) bile su prevashodno vezane za ove ili one greške u agrarnoj politici, za pogoršan odnos prema nizu važnih problema poljoprivredne proizvodnje i prema poslenicima u toj oblasti proizvodnje. Zato ni danas nema obilja poljoprivrednih proizvoda, nema viškova žita i mesa, zato i moramo te viškove kupovati od kapitalističkih zemalja. Naravno, rešenje naših današnjih ekonomskih problema ne može biti isto kao u Lenjinovo vreme. Ali ne bi bilo naodmet prisetiti se i danas ponekih elemenata NEP-a« (str. 172).

Treba napomenuti da Medvedev malo govori o ulozi tvorničkih komiteta koji su preuzimali vlast u industriji, naoružavali radnike i odigrali veliku ulogu u oktobarskoj revoluciji. Također ne govori o slabljenju radničke kontrole pod utjecajem ratnog komunizma i jačanja birokratsko-administrativnog aparata. Medvedev je samo za poboljšanje sovjetskog sistema, ali ne i za njegovu radikalnu transformaciju u smislu uvođenja radničkog upravljanja.

Zlatko Čepo